

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Kacz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes harmadik könyve

***Széfer Vájikrá* – סֵפֶר וַיִּקְרָא**

Kiadja az
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG
és a CHÁBÁD LUBAVICS
ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET
BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelésel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szívén viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a *Soóban* elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettségpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratok közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiainak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakasz héber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *راسي@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

פְּרֻשַׁת בְּהֵר (3Mózes 25:1–26:2.) **Böhár**

A hetizakasz tartalmából

- Szináj hegyén Isten átadja Mózesnek a *smitá* – szombatév törvényeit. Minden hetedik évben szüneteltetni kell a munkát a földeken Izraelben, ami pedig megterem rajtuk, az ingyen és szabadon fogyasztható ember és állat számára egyaránt. (3Mózes 25:1–7.)
- Hét szombatév-ciklust egy ötvenedik év, a jóbélév követ, amely során szünetelnek a mezei munkák Izraelben, a zsidó rabszolgákat szabadon kell eresztetni, és a Szentföld minden időközben eladásra került ingatlanvagyonának vissza kell kerülnie eredeti tulajdonosának birtokába. (3Mózes 25:8–13.)
- A hetizakasz még további, a földek adásvételére, a csalás és uzsora tilalmára és a zsidó rabszolgára vonatkozó törvényeket is tartalmaz. (3Mózes 25:14–26:2.)

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּהֵר סִינַי לֵאמֹר. (ויקרא כה, א)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez a Szináj hegyén mondván: (3Mózes 25:1.)

מָה עֲנִינְךָ שְׂמִטָּה אֲצֶל הַר סִינַי – Miért pont a *smitá*-ról szóló micvánál van említve Szináj hegye, – וְהָלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נִאֲמָרוּ מִסִּינַי – hiszen az összes törvény a Szináj hegyén hangzott el? – אֲלֵא – Azért [hogyan lehet, hogy levonhassuk a tanulságot]: – מִה שְׂמִטָּה – úgy akárcsak a *smitá*-ról szóló – נִאֲמָרוּ – összes szabály, részlet és apró előírás a Szinájnál hangzott el,¹ – אִם כֵּן – úgy az összes többi törvény – וְדִקְדוּקֵיהֶן וְדִקְדוּקֵיהָ מִסִּינַי – szabályai, részletei és apró előírásai szintén a Szináj hegyén hangzottak el. – כִּי שָׁנוּהָ בְּתוֹרַת כְּהֹנִים – Így tanultuk a *Torát kohánim* [midrás]ban.²

לְפִי שְׂלֵא מְצִינוּ – Szerintem – שְׂפָרְךָ פְּרוּשָׁה – ez a magyarázat: – מִיַּד מוֹאָב – Mivel Moáb síkságánál nem találjuk meg a *smitá* törvényének ismétlését, – בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה – a *Misné Tórában*³ – לְמַדְנוּ – ebből azt tanuljuk, – שְׂפָרְךָ לְוַתִּיהָ וּפְרֻשׁוֹתֶיהָ כֵּן נִאֲמָרוּ מִסִּינַי – hogy a *Smitá* összes szabálya és részletei a Szinájnál lettek elmondva. – וְכֵן הִתְיַבֵּן וְלָמַד כָּאֵן – Most pedig jön az Írás, hogy tanítsa neked: – עַל כֵּן דְּבֹר שְׂנֵדְבָר לְמֹשֶׁה – az összes többi parancsolat, ami el lett mondva Mózesnek, – שְׂמִטָּה הִיא כֻּלָּם כִּלְוַתִּיהֶן וְדִקְדוּקֵיהֶן – azoknak

¹ Vagyis a legapróbb részleteinek is kizárólag isteni a forrása.

² 1:1.

³ Mózes ötödik könyvében.

minden szabályai, részletei és apró előírásai szintén a Szináj hegyén hangzottak el, – וְהָזִירוּ וְנִשְׁנוּ בְּעֲרֹבוֹת מוֹאָב – majd később Moáb síkságán megismétlődtek.

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם, וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שָׁבַת לִיהֲנָה. (ויקרא כה, ב)

Szólj Izráél fiaihoz és mondd nekik: Amidőn bementek az országba, melyet adok nektek, nyugodjon a föld szombatot az Örökkévalónak. (3Mózes 25:2.)

ה' לְיָשֵׁם ה' – Az Örökkévaló Nevéért,⁴ – כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית – ahogyan az [már korábban is] elhangzott a Teremtés szombatjával kapcsolatban.⁵

שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וּשְׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כַּרְמְךָ, וְאֶסְפְּתָ אֶת תְּבוּאָתָהּ. (ויקרא כה, ג)

Hat éven át vesd be meződet és hat éven át messed meg szőlődet és gyűjtsd be termését; (3Mózes 25:3.)

וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת שָׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שָׁבַת לִיהֲנָה, שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. (ויקרא כה, ד)

...de a hetedik évben szombat nyugalma legyen az országban, szombat az Örökkévalónak: meződet ne vesd be és szőlődet ne ágazd meg. (3Mózes 25:4.)

לְשָׁדוֹת – ...szombat nyugalma legyen az országban... – וְלַכְרָמִים – a mezőknek és a szőlőknek.⁶

⁴ Vagyis nem a föld kedvéért (a gazdák ugyanis időről-időre parlagon hagyják földjeiket, hogy azok visszanyerhessék termékenységüket) és nem is azért, hogy az emberek kipihenhessék magukat, hanem tiszteletadásul az Örökkévalónak, Aki odaadta nektek ezt a földet, és elrendeli, hogy az teremjen nektek.

⁵ Amely az arról való megemlékezésül rendeltetett el, hogy az Örökkévaló megteremtette a világot, valamint megemlékezésül a zsidóknak az egyiptomi szolgaságból való kiszabadításáról. Rási a szombat látszólag fölösleges említését szeretné itt megmagyarázni, hiszen a versben már elhangzott: „legyen nyugalma [, azaz szombatja] a földnek.”

⁶ Vagyis szüneteltetni kell a mezőgazdasági termelést, de azért nem minden mezőgazdasággal kapcsolatos tevékenység tiltott; engedélyezett például egyéb célból lyukakat ásni a földbe, a kutakat megjavítani és más efféléket, a vers ugyanis konkrétan a szántóföldek és a szőlők megműveléséről beszél.

אֶת הַתְּזִמּוֹר – ...ne ágazd meg. – שְׁקוּצְצִין זְמוּרוֹתֶיהָ – [Ez] a [szőlőtő] ágainak megkurtítását [jelent];⁷ – וְתִרְגְּמוּ לָא תִכְסֶה – arámi fordítása pedig: *lá tichszách* („ne vágd ki”), – וְדוּמָה לֹא קוֹצִים פְּסוּחִים – és hasonló [még az Onkelosz-féle fordítás által használt szóhoz a *köchuchim* kifejezés az] „mint a kivágott gaz”⁸ [szövegrészben], – שְׂרָפָה בְּאֵשׁ פְּסוּחָה – [valamint a *köszuchá* kifejezés a] „fölperszelték, levagdalták”⁹ [szövegrészben].

אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת עֲנָבֵי נְזִירְךָ לֹא תִבְצוֹר, שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרְצְךָ. (ויקרא כה, ה)

Aratásod termését, ami magától nő, ne arasd le és távol tartott szőlőd bogyóit ne szüreteld le; szombati nyugalom éve legyen az országnak. (3Mózes 25:5.)

אֶפְלוּ לֹא וְרַעְתָּה – Aratásod termését, ami magától nő... – מֵגַח מִן הַזֶּרַע שֶׁנִּפְלָה בָּהּ – [hanem csupán] kisarjadt a magból, amely ráhullott [a talajra] – בְּעֵת הַקְּצִיר – az [előző évi] aratás idején; – הוּא קְרוּי סְפִיחַ – ezt nevezik „másodtermény”-nek.¹⁰

לְהִיּוֹת מִתְּזִיק בּוֹ – ...ne arasd le... – לֹא תִקְצוֹר – howy birtokba vedd azt, – כְּשֶׁאֵר קְצִיר – mint a többi learatott [termést],¹¹ – אֶלֶּא הִפְקֵר יִהְיֶה – hanem gazdátlanoknak kell lennie – לְכָל – mindenki számára [szabadon hozzáférhetőnek].

⁷ A *tizmor* ige gyöke, זמר, megegyezik a *zmorá* („ág”) szó gyökével, és jelenthetné épen azt is, hogy „ágakat növeszteni.” Rási ezért idézi az Onkelosz-féle arámi fordítást, bizonyítandó, hogy az ige gyöke azt jelenti, hogy „vágni/metszeni,” vagyis visszametszeni az ágakat, ezzel serkentve további növekedésüket. Amint arra a *Sém Olám* felhívja a figyelmet, maga Rási jegyzi meg a 2Mózes 27:3-hoz írt kommentárjában, hogy a héberben vannak olyan igék, az úgynevezett „poláris” igék, amelyek egyszerre jelenthetnek egymásnak ellentmondó dolgokat, ilyen például a *sárés*, amely egyszerre jelenti azt, hogy „megalapozni” és azt, hogy „gyökerestül kiirtani.” És a *zámár* ige is egyike lehet ezeknek.

⁸ *Jesájá* 33:12.

⁹ *Zsoltárok* 80:17.

¹⁰ A „másodtermény” kifejezés a szó szoros értelmében azt a hajtást jelenti, amely az aratást követően tovább növekszik. Mivel nincs olyan magyar kifejezés amely hívebben visszaadja a szó jelentést, ezért használtuk a „másodtermény” kifejezést, utalva ezzel a következő érési időnynek arra a termésére, amely az előző évi aratás idején véletlenül földre hullajtott magokból fejlődött ki.

¹¹ Vagyis, hogy nem tilos aratni, hiszen már a következő versben az áll: „termése legyen nektek eledelül,” és hogyan is lehetne az „eledelül,” ha tilos learatni? Itt inkább arról van szó, hogy tilos azzal a szándékkal learatni, hogy azután birtokba vegye azt az ember. Ha viszont megérted, hogy a learatott termés nem kizárólag a tiéd és nem

וְהַנְזֹרֶתְ - ...**távol tartott szőlőd...** - שהנזרת - Amelyet elzárva tartottál, - וְהַפְרַשְׁתָּ בְנֵי אָדָם מֵהֶם - és amelytől távol tartottad az embereket, - וְלֹא הִפְקַדְתָּם - és nem nyilvánítottad gazdátlanoknak.¹²

וְלֹא תִבְצֹר - ...**ne szüreteld le...** - אותם אינך בוצר - azokat nem szüretelhetsz le, - אֲלֵא מִן הַמִּפְקָר - ám [ab]ból, [ami] gazdátlan, [szüretelhetsz].

וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ לֶךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַאֲמָתֶיךָ וְלַתּוֹשָׁבֶיךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ.
(ויקרא כה, ו)

És az a termés, ami a föld nyugalma idején terem, legyen nektek eledelül: neked, szolgádnak és szolgálódnak, béresednek és az idegennek, aki nálad tartózkodik. (3Mózes 25:6.)

וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ וְגוֹמֵר - ...**a termés, ami a föld nyugalma idején terem...** - אף על פי שאסרתים עליך - Annak ellenére, hogy megtiltottam neked azt,¹³ - לֹא בְאֹכְלִיהָ וְלֹא בַּהֲנֹאָה אֲסָרְתִּים - nem a [termés] evését vagy az élvezetét tiltottam meg, - אֲלֵא שֶׁלֹּא תִנְהוּג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת - hanem csak azt, hogy gazda módjára viselkedj vele. - אֲלֵא הַכֹּל יִהְיוּ שְׂוִים בָּהּ - Tehát mindenki legyen egyenlő: - אַתָּה וְשַׁכְיֶיךָ וְתוֹשָׁבֶיךָ - te, béresed és aki nálad tartózkodik.

וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ - ...**a föld nyugalma idején terem, legyen nektek eledelül...** - מִן הַשְּׂבוּת אַתָּה אוֹכֵל - A közösből (*hefker*) ehetsz, - וְאֵי אַתָּה אוֹכֵל מִן - נְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן - de az őrzöttből nem.

לְפִי - ...**neked, szolgádnak és szolgálódnak...** - וְאָכְלוּ אֶבְיָנֵי עַמְּךָ - „...egyenek róla néped szegényei”, - יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בְּאֹכְלִיהָ לְעַשְׂרִים - ebből arra következtethetünk, hogy a gazdagoknak meg lett tiltva, hogy egyenek belőle? - תִּלְמוּד לּוֹמֵר - A Tóra ezért azt mondja: - לֶךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַאֲמָתֶיךָ - „...neked, szolgádnak és szolgálódnak” - אֲמוּרָיִם - itt a gazdák, - וְעַבְדֵי וְשִׁפְחוֹת - a szolgák és a szolgálók is - וְקָאֵר - meg vannak említve.

וְלַתּוֹשָׁבֶיךָ וְלַשְׁכִּירֶיךָ וְלַאֲמָתֶיךָ - ...**béresednek és az idegennek, aki nálad tartózkodik.** - אֶף הַגֵּוִיִּם - a nemzsidónak is.

tárolhatod azt el egy csűrben vagy egy silóban, akkor egy részét learathatod a magad számára.

¹² Mindaddig, amíg megpróbálsz fenntartani tulajdonjogodat, az tiltott számodra. Mindez a Bölcsek véleménye szerint való, ám Akivá rabbinak az a véleménye, hogy mindenfajta aratás és szüretelés tilos.

¹³ A föld művelését.

¹⁴ 2Mózes 23:11.

וּלְבָהֱמֶתֶךָ וְלַחֲזֵה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ, תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל. (ויקרא כה, ז)

...és barmodnak és a vadnak, amely országodban van, legyen minden termés eledelül. (3Mózes 25:7.)

Ha אם חֲזֵה אוֹכֵלֶת – **...és barmodnak és a vadnak...** – וּלְבָהֱמֶתֶךָ וְלַחֲזֵה – egy [vadon élő] állat eheti, – בְּהֵמָה לֹא כֹל שֶׁכֶּן – akkor egy háziállatot annál inkább, – מֵה תִּלְמוּד לֹמַר – Miért mondja azt a vers: – וּלְבָהֱמֶתֶךָ – „és barmodnak”? – מְקִישׁ – [A Tóra ezzel] összehasonlítja – בְּהֵמָה לְחֲזֵה – a háziállatot a [vadon élő] állattal, [mégpedig a következőképpen]: – כָּל זְמַן שֶׁחֲזֵה אוֹכֵלֶת מִן הַשָּׂדֶה – Mindaddig, amíg a vad ehettől a mezőről¹⁵, – הָאָכֹל לְבָהֱמֶתֶךָ – etetheted háziállatodat – הָאָכֹל לְבָהֱמֶתֶךָ – a házban [eltárolt terményed]ből; – כָּלָה לְחֲזֵה מִן הַשָּׂדֶה – [ám amikor a termés] elfogy a mezőről, – כָּלָה לְבָהֱמֶתֶךָ – szabadulj meg [attól a takarmánytól, amelyet eltároltál] háziállatod számára, – מִן הַבַּיִת – [eltávolítva azt] a házból.¹⁶

וְסִפַּרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים, וְהָיָה לָךְ יָמֵי שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת הַשָּׁנִים תְּשֶׁעַ אַרְבָּעִים שָׁנָה. (ויקרא כה, ח)

És számlálj magadnak hét szombatévet, hétszer hét évet, úgyhogy lesznek számodra a hét szombatévnek napjai negyvenkilenc év. (3Mózes 25:8.)

שִׁבְעַת שָׁנִים – **...szombatévet...** – שִׁבְעַת שָׁנִים – Hét szombat-időszaknyi évet.¹⁷ – יָכוֹל יַעֲשֶׂה שִׁבְעַת שָׁנִים רְצוּפוֹת – Azt hihetnénk, hogy megtart hét egymást követő évet – שִׁבְעַת שָׁנִים – [mint] szombatévet, – וַיַּעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם – majd ezek után megtartja a jóbélét? – תִּלְמוּד לֹמַר – A Tóra ezért azt mondja: – שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים – hétszer hét évet. – הָיָה אוֹמַר – [Ez alapján] azt kell, hogy mondjad: – כָּל פְּעָמִים – minden *smitá* a maga idejében [jön el].¹⁸

...úgyhogy lesznek számodra a hét szombatévnek napjai stb. – מִגִּיד לָךְ – [Ez a vers] azt mondja neked, – עַל פִּי – hogy még ha nem tartottad is meg a szombatéveket, – עֲשֵׂה – tartsd meg a jóbélét negyvenkilenc év elteltével. – יַעֲלֶה לָךְ חֶשְׁבוֹן – A vers egyszerű jelentése pedig a következő: – וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא –

¹⁵ Vagyis mindaddig, amíg van elegendő termés a mezőn a vadak számára.

¹⁶ És hozzáférhetővé téve azt minden állat számára.

¹⁷ Mivel a *smitá* kifejezés egyaránt utalhat szombatévre vagy a hétéves szombatciklusra, tisztázni kell, pontosan milyen értelemben is használjuk, és ez az oka annak, hogy kétféleképpen is megvilágítja a vers: „hét szombatévet” és „hétszer hét évet.”

¹⁸ A „hétszer hét év” azt implikálja, hogy a hét *smitá* év mindegyike egy-egy hétéves ciklust zár.

שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת – a szombatciklusok számolása végösszegül – לְמִסְפַּר אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע – negyvenkilenc [évet] adjon ki.¹⁹

וְהֵעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֶרֶצְכֶם. (ויקרא כה, ט)

Akkor szólaltasd meg a harsona hangos riadását, a hetedik hónapban, a hónap tizedik napján; az engesztelés napján szólaltassátok meg a harsonát szerte egész országotokban. (3Mózes 25:9.)

וְהֵעֲבַרְתָּ – Akkor szólaltasd meg... – לְשׁוֹן – Egy kifejezés, [amely hasonló az] – בְּמִתְּנָה – „és Ők hírt vittek (vájáávíru) a táborba”²⁰ [szövegrészhez], – לְשׁוֹן הַכְרָזָה – a „közhírré tétel” kifejezése.

מִמִּשְׁמַע שְׁנֵאָמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – ...az engesztelés napján... – בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – Abból, hogy az van írva: „az engesztelés napján” – לַחֹדֶשׁ – „és Ők hírt vittek (vájáávíru) a táborba”²⁰ [szövegrészhez], – אִינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ – Akkor miért van írva: **a hónap tizedik napján?** – אֵלָּא לֹאמַר לָךְ – Azért, hogy a tudtadra adja,²² – תְּקִיעַת עֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ – hogy a hónap tizedikén²³ lévő fújás – דוֹחָה שְׁבַת – felülírja a szombati munka tilalmat – בְּכָל אֶרֶצְכֶם – **szerte egész országotokban,** – וְאִין תְּקִיעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דוֹחָה שְׁבַת בְּכָל אֶרֶצְכֶם – de a ros hásánái sófárfújás nem írja felül a szombatot²⁴ egész országotokban, – אֵלָּא בְּבֵית דִּין בְּלָבָד – csak a [jeruzsálemi] bét dinben.

וְקִדְשֵׁם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל, יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לְכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָזְתּוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ. (ויקרא כה, י)

És szenteljétek meg az ötvenedik évet, hirdessetek szabadságot az országban minden lakójának, jóbél legyen ez számotokra, hogy

¹⁹ A Tóranak nem szükséges tudatnia velünk, hogy hétszer hét az negyvenkilenc, itt sokkal inkább a *chámisim* szó két jelentése közötti különbségtételről van szó. Vagyis mivel a *chámisim* egyaránt jelentheti azt, hogy „ötven” és azt, hogy „ötvenedik,” azt gondolhatnánk, hogy amikor a 10. versben ezt olvassuk: „És szenteljétek meg a *chámisim* évét,” ez azt jelenti, hogy először számolnunk kell negyvenkilenc évet, majd újabb ötven évet, és csak ezek után kell kihirdetni a jóbélévet. A „hétszer hét évet... negyvenkilenc év” közlés funkciója tehát egy ilyesfajta félreértésnek a megelőzése (*Gur Árje*).

²⁰ 2Mózes 36:6.

²¹ Hiszen ezt a Tóra másutt (fentebb 23:27.) már leírja.

²² A kétszeres nyomatékosítással.

²³ A jóbél év jom kipurján.

²⁴ És ezért azt nem lehet megfújni szombaton.

visszatérjen mindenki birtokába, és mindenki közületek térjen vissza családjához. (3Mózes 25:10.)

וְקִדְשֵׁתֶם – És szenteljétek meg... – אִמְכֹרֵי מִקְדָּשֵׁי אֹתָהּ בְּבֵית דִּין – Amikor [a jóbélév] megkezdődik,²⁵ megszentelik a *bét din*-ben, – וְאוֹמְרִים מִקְדָּשֵׁת הַשָּׁנָה – és azt mondják: „Az év megszenteltetett.”

וּקְרָאתֶם דְּרוֹר – ...hirdessetek szabadságot (dror)... – לְעֶבְדִים – A rabszolgáknak, – בֵּין נִרְצָע – legyenek bár [olyanok, akiknek] kilyukasztották [a fülét]²⁶ – בֵּין שְׂלָא כָּלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים – vagy [olyanok, akik] még nem teljesítettek hatévi [szolgálatot] – מִשְׁנַמְכָּר – [azóta,] amióta eladták [őket].²⁷ – אָמַר רַבִּי יְהוּדָה – Jehudá rabbi azt mondta: – מֵהוּ לְשׁוֹן דְּרוֹר – Mit [jelent a] *dror* szó?²⁸ – כְּמַדְיָר בֵּי דִינָא וְכוּ – [Ez arra utal,²⁹ hogy a szabad ember olyan] mint az, aki egy fogadóban lakik,³⁰ – וְאֵינוּ בְּרֵשׁוֹת – vagyis aki ott lakik, ahol neki tetszik, – וְאֵינוּ בְּרֵשׁוֹת – és nincs fölötte másoknak uralma.

וְיֻבַּל הוּא – ...jóbél legyen ez... – שָׁנָה זֹאת מְבַדֶּלֶת מִשְׁאָר שָׁנִים – Ez az év eltér a többi évtől, – בְּנִקְיַבַּת שְׁמָהּ לָהּ לְבִדְדָה – amennyiben külön név adatott neki; – וּמָה עַל שְׁמָהּ – és mi ez a név? – יֻבַּל שְׁמָהּ – Ez a név a „jóbél,” – עַל שְׁמָהּ תְּקִיעַת שׁוֹפָר – amely a sófár megfújására utal.³¹

וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ – ...hogyan visszatérjen mindenki birtokába... – מֵעַל הַיָּדָה – [Mert] a földek, [amelyeket eladtak,] visszatérnek [eredeti] tulajdonosaik [birtokába].

וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ – ...és mindenki közületek térjen vissza családjához. – לְרֵבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע – Beleértve ebbe azt [a rabszolgát is], aki[nek] kilyukasztották [a fülét].³²

²⁵ Ténylegesen ros hášanákör, noha a sófárt tíz nappal később, jom kipurkor fújják meg.

²⁶ Ahogyan az a 2Mózes 21:5-6-ban le van fektetve. Rási ott kifejti, hogy annak a rabszolgának, aki kijelenti, hogy nem akarja elhagyni urát, kilyukasztják a fülét, és ettől kezdve „örökké” kell szolgálnia, amely terminus a jóbél évre utal.

²⁷ Azaz, noha még nem töltötték le a hat év szolgálatot, a jóbélév felszabadítja őket.

²⁸ Miképpen implikálja a „szabadság” fogalmát?

²⁹ A *dror* a *dár* – „lakik” szóval rokon.

³⁰ És kedvére kóborolhat a vidéken.

³¹ Amely hasonlóképp *jóbél*-nek nevezetik, mint a 2Mózes 19:13-ban.

³² Háromféle héber rabszolga létezik: 1. aki a szegénysége miatt önmagát adja el rabszolgának (lásd 3Mózes 25:39.); 2. akit egy bíróság ad el rabszolgának, mert nem tud kártérítést fizetni annak, akit megrabolt (2Mózes 21:2.); 3. és akinek kilyukasztották a fülét, amint arról fentebb már szó esett. Lentebb, a 39-40. vers az első kategóriáról szól, a 41. vers viszont a második kategóriáról. A mi versünk tehát értelemszerűen a harmadik kategóriáról szól. És így tehát érthető, hogy miért szerepel háromszor a Tórában a rabszolgák szabadulása.

יִזְכַּר הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם, לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נִזְרֶיהָ. (ויקרא כה, יא)

Jóbél legyen az ötvenedik év számotokra; ne vessetek és ne arassátok le, ami magától terem és ne szüreteljétek le a távol tartott [szőlőjét].
(3Mózes 25:11.)

מה תלמוד – **Jóbél legyen az ötvenedik év...** – יזכר הוא שנת החמשים שנה – לומר – „És szenteljétek meg,” stb.³³ – לפי שנאמר – Mivel írva van: – וקדשתם וגומר – „És szenteljétek meg,” stb.³³ – כדאיתא בראש השנה וכתורת כהנים – ahogyan az a [Talmud] Ros Hásáná [traktátusában]³⁴ és a *Torát Kohánim* [midrás]ban [áll].³⁵

– **...a távol tartott [szőlőjét].** – אֶת הָעֵנָבִים הַמְשֻׁמְרִים – [Vagyis] azokat a tőkéket, amelyek meg lettek tartva [általad], – אֲכַל בּוֹצֵר אֹתָהּ – ám szüretelhetsz – מִן הַמִּפְקָרִים – azokról, amelyek gazdátlanok lettek nyilvánítva. – כָּךְ – Amiképpen ez elhangzik a szombatévre vonatkozóan, – נִאָּמַר בַּשְּׂבִיעִית – azonképpen elhangzik a jóbélévre vonatkozóan. – נִמְצָאוּ – Az eredmény az, – שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכּוֹת זו לְזוֹ – hogy két szent év van [közvetlenül] egymás mellett: – שְׁנַת אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ שְׁמֻטָּה – a negyvenkilencedik év a szombatév, – וְשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים יִזְכַּר – és az ötvenedik év a jóbélév.

כי יזכר הוא קדש תהיה לכם, מן השדה תאכלו את תבואתה. (ויקרא כה, יב)

Mert jóbél ez; szent legyen nektek, a mezőről egyétek annak termését.
(3Mózes 25:12.)

– **...szent legyen nektek...** – הוֹפְסֵת דְּמִיהָ – Szentsége átragad az értékére, – כְּהִקְדָּשׁ – akárcsak a Szentély-tulajdoné.³⁶ – יָכוֹל תִּצָּא הִיא

³³ A Brájtá így folytatódik: Mivel írva van, „És szenteljétek meg az ötvenedik évet,” [ez] netán [azt jelenti, hogy] megszentelt lesz, és így folytatódik [ebben a megszentelt állapotban] a kezdetétől, Ros Hásánától, egészen a végéig, majd még folytatódik [egy ideig ebben a megszentelt állapotban az ötvenegyedik évben is], hiszen szokás a hétköznapiából (*chol*) egy keveset hozzátoldani a szenthez (*kódes*), [mint például a szombat vagy a Jom Kipur végén]. A Tóra ezért azt mondja: „Jóbél legyen az ötvenedik év [számotokra]” – vagyis a szentsége csupán Ros Hásánától az év végéig tart, [de nem nyúlik bele az ötvenegyedik évbe].

³⁴ 8b.

³⁵ Szifrá, Böhár 3:1.

³⁶ Vagyis a jóbélév termésének szentsége „átragad” bármire, amit érte adnak, legyen az pénz vagy akár valamely más árucikk.

– תִּלְמוּד לומר תְּהִיָּה – Lehetséges, hogy hétköznapi élelemmé válik?³⁷ – A Tóra ezért azt mondja: „**legyen**” – בְּהִיְיָתָה תְּהִיָּה – [Vagyis] megtartja lényegét.³⁸

– על יְדֵי הַשְּׂדֵה – A mező [termése] révén – מִן הַבַּיִת – אָתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת – ehetsz a házból [eltárolt terményből], – מִן הַשְּׂדֵה – mert ha a mező [valamely terménye] elfogyott [a mező] vadja számára, – צָרִיךְ אָתָּה לְבַעַר מִן הַבַּיִת – akkor el kell távolítanod a házból.³⁹ – שָׁמַעְתָּ – Amiképpen ez elhangzik a szombatévre vonatkozóan,⁴⁰ – כִּן – נֹאמַר בְּיֹבֵל – azonképpen elhangzik a jóbélévre vonatkozóan.

בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל הַזֹּאת, תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ. (ויקרא כה, יג)

A jóbél ez évében térjen vissza mindenki a birtokába. (3Mózes 25:13.)

– תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ – **...térjen vissza mindenki a birtokába.** – וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ – „...térjen vissza mindenki birtokába”? – אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמוֹכֵר שְׂדֵהוּ – Itt [azért van ismétlés, hogy tudjuk, a törvény] kiterjed arra [is], aki eladja a földjét, – וְעַמְד בְּנוֹ וּנְאֻלָּה – majd a fia fogja magát és kiváltja;⁴² – שְׁחִזְזֶתָ לְאָבִיו בְּיֹבֵל – [tehát] hogy ez [a föld is] visszakerül az apja [birtokába] a jóbélévben.⁴³

כִּי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ, אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אֲחֵיו. (ויקרא כה, יד)

És ha eladsz valamit felebarátodnak, vagy veszel felebarátod kezéből, ne szorongassátok egyik a másikat. (3Mózes 25:14.)

³⁷ És nem marad szent, ha eladják vagy elcserélik? Vagyis, hogy esetleg, akárcsak a Szentély-tulajdont, ezt is meg lehet váltani, s így a pénz vagy vagyontárgy, amellyel megváltották, szentté lesz, míg az eredetileg szent holmi alkalmassá válik hétköznapi felhasználásra? Amint azt Rási a továbbiakban kifejti, a jóbélév terményét nem lehet ilyen módon megváltani, és ha valaki mégis megkísérelné ezt, akkor a jóbélév terménye továbbra is szent marad, a megváltásáért adott pénz vagy vagyontárgy pedig szentté válik.

³⁸ Azaz a szentségét.

³⁹ Az ott tárolt termények közül azt a bizonyos terményt.

⁴⁰ Amint azt Rási elmagyarázza a 7. vershez fűzött kommentárjában.

⁴¹ 10. vers.

⁴² Vagyis visszavásárolja a földet a vevőtől.

⁴³ Azt gondolhatnánk, hogy mivel a fiú végül úgyis megörökli apja vagyonát, s így a helyébe kerül, akkor akár meg is tarthatja a földet, amelyet visszavásárolt. Az Írás itt arra tanít bennünket, hogy ez nem így van.

לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמִשְׁמְעוֹ – [Ezt] egyszerű jelentése szerint [kell érteni], ahogy hangzik.⁴⁴

– וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה – Létezik egy további midrási magyarázat: – מַגִּין כְּשֵׁאֲתָה מוֹכֵר – Honnét tudjuk, hogy amikor eladsz, – מְכוֹר לְיִשְׂרָאֵל תְּבַרְךָ – akkor zsidó felebarátodat kell eladnod?⁴⁵ – תְּלַמּוּד לֹא מוֹר – [Onnét, hogy] a vers azt mondja: – כִּי מוֹר לְעַמִּיתְךָ מְכוֹר – **És ha eladsz valamit** [– akkor azt add el a te] **felebarátodnak...** – וּמַגִּין שְׂאֵם בְּאֵת לְקִנּוּת – És honnét [tudjuk], hogy ha vásárolni készülsz, – קָנָה מִיִּשְׂרָאֵל תְּבַרְךָ – akkor zsidó felebarátodtól kell vásárolnod [ha teheted]? – אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ – [Onnét, hogy] a vers azt mondja: – **...vagy veszel**⁴⁶ **felebarátod kezéből...**⁴⁷

– אֵל תּוֹנוּ – **...ne szorongassátok...** – זוֹ אוֹנָאָת מְמוֹן – Ez a pénzügyi dolgokban való becsapásra utal.

בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ, בְּמִסְפַּר שָׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ. (ויקרא כה, טו)

A jóbél utáni évek száma szerint vedd meg felebarátodtól és a termés éveinek száma szerint adja el neked. (3Mózes 25:15.)

A jóbél utáni évek száma szerint vedd meg. – לֵיִשֵׁב הַמְּקָרָא עַל אֶפְנֵי – A verset egyszerű jelentése szerint – אֵל הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה – lehet helyesen értelmezni [mégpedig a következőképpen]: – אֵל הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה – [A vers egymás] becsapását hivatott tiltani; – כְּשֵׁאֲתָה מוֹכֵר אוֹ תִּקְנֶה קֶרֶקַע – amikor eladsz vagy vásárolsz földet, – דָּעוּ כְּמָה שָׁנִים יֵשׁ – tudnod kell mennyi év van [még] – עַד הַיּוֹבֵל – a jóbélig, – וְלִפִּי הַשָּׁנִים – és a [hátralévő] évek szerint – וְתְּבוּאוֹת הַשָּׂדֶה – valamint a termés [szerint], – שְׁהִיא רְאוּיָה לְעִשׂוֹת – amennyit az a földdarab [addig még] megteremni képes, – יִקְנֶה הַקּוֹנֶה – áruljon az eladó – וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה – és vegyen a vevő. – שְׁהִיא סוֹפּוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ – Ugyanis [a vevőnek] vissza kell majd adnia neki⁴⁸ [a vásárolt földet] – בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל – a jóbélemben. – וְזֶה מוֹכְרָה בְּדָמִים יְקָרִים – és ez magas áron adja el [a földjét], – הָרִי נִתְּאָנָה לוֹקַח – akkor íme, a vevő be lett csapva; – וְאֵם יֵשׁ

⁴⁴ Ám az egyszerű jelentés nem elég, hiszen a vers fele látszólag felesleges. A „...ne szorongassátok,” többes számban van, tehát nyilvánvaló, hogy mind az eladóra, mind pedig a vevőre vonatkozik a felszólítás. Akkor viszont miért emeli ki a vers külön-külön mindkettőt: „eladsz valamit felebarátodnak,” „veszel felebarátodtól”?

⁴⁵ Vagyis előnyben kell részesítened a zsidót, ha teheted.

⁴⁶ Vagyis vásárolj.

⁴⁷ A Biblia tanítása szerint az általános felebaráti szereteten túl fokozott felelősségünk van családtagjainkkal, és elvonatkoztatott értelemben „nagy családunk”, népünk tagjaival szemben.

⁴⁸ Ti. az eladónak.

וְאָכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הָרֶבֶה – [ám] ha sok év van [még hátra a jóbélig] – és [a vevő] sok termést fogyaszthat belőle, – וְהָיָה נִתְּאָנָה מוֹכֵר – akkor íme, az eladó lett rászedve. – לְפִיכֶךָ צָרִיךְ לְקַנּוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן – Ezért [a vevőnek a jóbélig hátralévő] idő szerint kell megvennie [a földet], – וְזֶהוּ שְׁנָאָמַר – és ez az, ami írva van: – לְפִי מִנְיַן שָׁנֵי – „a termés éveinek száma szerint adja el neked,” – שְׁתֵּהָ עוֹמְדַת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ – ameddig az a vevő birtokában marad, – תִּמְכּוֹר לוֹ – add el neki.

– וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּ מִכָּאן – És Bölcseink ebből⁵⁰ arra a következtetésre jutottak, – שְׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ – hogy az, aki eladja a földjét, – אֵינוֹ רִשְׁאֵי לְגָאוֹל – nem válthatja meg azt – שְׁתַּעֲמוֹד שְׁנָיִם בְּיַד הַלּוֹקֵחַ – két éven belül⁵¹, – פְּחוֹת מִשְׁתֵּי שָׁנִים – két évig a vevő tulajdonában maradjon, – מִיּוֹם לְיוֹם – [pontos] dátumtól [pontos] dátumig. – וְאֶפְלוּ יֵשׁ שְׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת – Még akkor is, ha három termés [érik be] – בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים – abban a két évben, – כְּגוֹן – mint például [abban az esetben,] – שְׁמִכְרָהּ לוֹ – ha úgy adta el neki, hogy – בְּקַמּוֹתֶיהָ – [a gabona] lábon állt [a mezőn]. – וּשְׁנֵי – És az „évek” [szó] – אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ – nem tér el szó szerinti jelentésétől⁵², – כְּלוּמַר – [mivel a vers azt akarja] mondani, – מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת – hogy a termés éveinek száma – וְלֹא שֶׁל שְׂדֵפוֹן – és nem az aszály [éveinek száma szerint]. – וּמַעוֹט שָׁנִים – És az „évek” az minimum két [év].⁵³

לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעוֹט הַשָּׁנִים תִּמְעַיֵט מִקְנָתוֹ, כִּי מִסְפַּר תְּבוּאוֹת הוּא מִכּוֹר לָךְ. (ויקרא כה, טז)

Az évek sokaságához képest sokasítsd vételárát és az évek kevés voltához képest kevesbítsd vételárát, mert a termések számát adja ő el neked. (3Mózes 25:16.)

תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ – ...sokasítsd vételárát... – תִּמְעַיֵט מִקְנָתוֹ – ...kevesbítsd vételárát... – add el magas áron. – תִּמְעַיֵט בְּדַמְיָהּ – csökkentsd az árát.

⁴⁹ Vagyis a termések száma szerint.

⁵⁰ Vagyis a „termés éve” kifejezésből, amely látszólag felesleges.

⁵¹ Amint azt Rási alább kifejti: az „évek” száma minimum kettő, amint azt a szó többes száma jelzi; mi több, a „termések” többes száma jelzi, hogy ahány termést az a föld abban a két évben terem, az mind a vevőt illeti.

⁵² Amint azt gondolhatnánk, mivel a *sné* jelentheti azt is, hogy „vminek/vkinek az éve” és azt is, hogy „kettő vki/vmi”, és a rabbinikus midrás a második jelentés szerint látszik értelmezni a szót. Rási elmagyarázza, hogy ez nincs így, mivel a többes szám minimum „kettő” kell legyen.

⁵³ Vagyis a midrás is „vminek/vkinek az éve” értelmében utal a *sné* szóra, és nem abban az értelemben, hogy „kettő”.

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאתֶם מֵאֱלֹהֵיךָ, כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם. (ויקרא כה, יז)

Ne szorongassátok egyik a másikat, és féld Istenedet, mert én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenedetek. (3Mózes 25:17.)

כֹּאן – **Ne szorongassátok egyik a másikat...**⁵⁴ – וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ – [Azért, mert] itt [a vers] azt tiltja, hogy szavakkal zaklassunk másokat, – וְשִׁלֵּא יִקְנִיט אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ – [vagyis] hogy ne bosszantsuk felebarátunkat, – וְלֹא יִשְׂאֲנוּ עֲצָה שְׂאִינָה הוֹגֵגֶת לוֹ – ne adjunk neki olyan tanácsot, amely nem megfelelő számára, – לְפִי דְרָכּוֹ וְהִנָּאתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ – [hanem csupán] a tanácsadó terveit és érdekét szolgálják.⁵⁵

– וְאִם תֹּאמַר מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַוְּנִתִּי לְרָעָה – És ha azt mondanád: „Ki tudhatja, hogy gonoszak voltak-e a szándékaim?” – עַל לִבְךָ נֹאמַר – Ez okból áll [a versben]: – **וְיִרְאתֶם מֵאֱלֹהֵיךָ – ...és féld Istenedet.** – הַיּוֹדֵעַ מִמַּחְשְׁבוֹת הוּא יוֹדֵעַ – Őt, Aki ismeri az [emberi] gondolatokat, ismeri [az emberi szándékokat]! – כָּל דְּבַר הַמְסוּר לִלְבָב – Bármilyen olyasmire [vonatkozóan], ami a lelkiismeret kérdése, – מִי שֶׁהִמְחִישָׁהּ – [vagyis ami] csupán az érintett személy számára ismert, – בּוֹ נֹאמַר בּוֹ וְיִרְאתֶם – az áll [a Tórában]: „És féld Istenedet.”

וְעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח. (ויקרא כה, יח)

Tartsátok meg törvényeimet és rendeleteimet, őrizzétek meg és tegyétek meg, hogy lakjatok biztonságban az országban. (3Mózes 25:18.)

– **...hogyan lakjatok biztonságban az országban.** – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – Mert a szombatév [elhanyagolásának] bűne miatt – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – Izrael száműzetik, – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – amint írva van:⁵⁶ – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – és lerója az ország a szombatjait... – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – és lerója szombatjait.⁵⁷ – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – A babiloni fogság hetven éve, [mint büntetés,] – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – megfelel annak a hetven szombatévnek, – וְיִשְׁכַּחְתֶּם עַל הָאָרֶץ לְבַטָּח – amelyet elhanyagoltak.⁵⁸

⁵⁴ Miért kell ezt a 14. vers után még egyszer megismételni?

⁵⁵ Lásd a 3Mózes 19:14. vershez tartozó Rási-kommentárt.

⁵⁶ 3Mózes 26:34.

⁵⁷ Így érthető, hogy mi a kapcsolat a kettő között: ha nem engeded, hogy a föld kipihenje magát a szombatévek során, majd kipihen magát, amíg ti Országotoktól távol, száműzetésben lesztok.

⁵⁸ Lásd 2Kronikák 36:21: „...míg az ország meg nem kapja nyugaloméveit, nyugodni fog a pusztulás egész ideje alatt, teljes hetven évig.” A részletes számítást lásd a 3Mózes 26:35. vershez tartozó Rási-kommentárt.